

STAMBIŪJŲ IR SMULKIŪJŲ ŽEMĖS ŪKIO GAMINTOJŲ VEIKLOS FINANSAVIMO POVEIKIS INVESTAVIMUI IR VEIKLOS REZULTATAMS

Audronė Kozlovskaja

Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas

Žemės ūkis – rizikinga gamybos sritis, tačiau jos produkcija yra gyvybiškai svarbi. Daugelis šalių, iš jų ir Lietuva, ypač daug dėmesio skiria žemės ūkį palaikyti finansiškai. Vykdomos programos žemės ūkio produkcijos gamintojų palaikymui, tačiau nėra tyrimų, atskleidžiančių kiek veikianti žemės ūkio finansavimo sistema tenkina žemės ūkio produktų gamintojų, ypač smulkiųjų, poreikius, taip pat nėra vertinta, kokį poveikį ji daro skirtingų pagal dydį gamintojų investicijoms ir veiklos rezultatams. Tokie tyrimai svarbūs, siekiant tobulinti žemės ūkio produkcijos gamintojų išorinį finansavimą. Tyrime atskleisti žemės ūkio produkcijos gamintojų išorinio finansavimo būdai ir šaltiniai, apžvelgtos finansinių paskolų, kaip svarbiausio išorinio finansavimo būdo, suteikimo problemos. Įvertintas šių gamintojų kreditavimo lygis. Išanalizuotas finansavimo poveikis smulkiųjų ir stambiųjų gamintojų investavimui bei veiklos efektyvumui. Tyrimui atlikti buvo naudotas santykinų rodiklių lyginamosios ir dinaminės analizės ir sintezės metodas, skaičiavimams naudojant statistinius duomenis bei finansinius žemės ūkio produkcijos gamintojų veiklos svertinių vidurkių rodiklius. Nustatyta, kad nors paskolų suteikimą žemės ūkio produkcijos gamintojams stabdo didelis šios ūkio šakos rizikingumas ir poreikis smulkioms paskoloms, šalies žemės ūkio skolinimosi rodikliai yra patenkinami. Taip pat nustatyta, kad stambesnieji žemės ūkio produkcijos gamintojai santykinai skolinasi daugiau, tačiau gautas lėšas mažiau naudoja ilgalaikiam investavimui, todėl jų veiklos efektyvumas yra ne didesnis nei smulkiųjų. Smulkių žemės ūkio gamintojų sėkmingam vystymuisi svarbus tolimesnio kredito unijų augimo skatinimas, svaresnė investicinė parama. Finansiniai tarpininkai, kredituojantys smulkius gamintojus, turėtų daugiau teikti paskolų apyvartinėms lėšoms finansuoti.

Investicinė veikla, skolinimosi santykiniai rodikliai, veiklos efektyvumas, žemės ūkio išorinio finansavimo sistema.

JEL kodai: Q120, Q140.

Įvadas

Žemės ūkio produkcija gyvybiškai reikalinga šalies gyventojams. Žemės ūkio produkcijos gamintojų finansinis palaikymas – viena iš politikos prerogatyvų šalyje ir ES lygmeniu. Žemės ūkio produkcijos gamyba visada yra rizikinga, nes priklauso nuo gamtos, rinkos sąlygų, mažo apyvartumo, menkos gamybos apimties, todėl ją būtina finansiškai remti. Vykdomos įvairios programos žemės ūkio produkcijos gamintojų palaikymui, tačiau nėra tyrimų, atskleidžiančių kiek šalyje veikianti žemės ūkio finansavimo sistema tenkina žemės ūkio produktų gamintojų, ypač smulkiųjų, poreikius, taip pat nebuvo vertinta, kokį poveikį ji daro skirtingų pagal dydį gamintojų investicijoms ir veiklos rezultatams. Tokie tyrimai svarbūs siekiant tobulinti žemės ūkio produkcijos gamintojų išorinį finansavimą. Straipsnyje pasiūlyti būdai, kaip išorinis finansavimas galėtų didinti žemės ūkio produkcijos gamintojų veiklos efektyvumą.

Tyrimo tikslas – išanalizavus žemės ūkio gamintojų veiklos finansavimo ypatumus, įvertinti jų finansavimo poveikį investavimo intensyvumui ir veiklos efektyvumui.

Tyrimo objektas – žemės ūkio produkcijos gamintojų veiklos finansavimo sistema.

Tyrimė apžvelgta finansinių tarpininkų paskolų suteikimo Lietuvos žemės ūkio produkcijos gamintojams problemos ir įvertintas gamintojų kreditavimo lygis. Atskleidus žemės ūkio gamybos finansavimo būdus ir šaltinius, įvertintas šio finansavimo poveikis investavimui. Atskleista veiklos finansavimo struktūros ir apimties įtaka žemės ūkio produkcijos skirtingų pagal dydį gamintojų veiklos efektyvumui.

Tyrimo metodika – atskleidžiant išorinio finansavimo būdus ir šaltinius buvo naudojamas informacijos apibendrinimo metodas. Atskleidžiant paskolų suteikimo žemės ūkio produkcijos gamintojams problemas buvo naudojami mokslinės literatūros analizės ir euristinis metodai. Vertinant kreditavimo apimtį naudotas santykinų rodiklių palyginamosios analizės metodas. Vertinant žemės ūkio produkcijos gamintojų veiklos finansavimo struktūrą, investavimo ypatybes bei veiklos efektyvumą naudotas santykinų rodiklių lyginamosios ir dinaminės analizės ir sintezės metodas, skaičiavimams naudojant statistinius duomenis bei finansinius žemės ūkio produkcijos gamintojų veiklos svertinių vidurkių rodiklius, skelbiamus Ūkio veiklos rezultatuose (2006–2010 m.). Šiame šaltinyje neišskiriama, kiek paskolų gaunama iš bankų, o kiek iš išteklių tiekėjų. Todėl analizuojami duomenys apie kreditus apskritai. Straipsnyje analizuojami kaip ūkininkų ūkių taip ir ŽŪB vidutiniai svertiniai rodikliai. Sąlyginai ūkininkų ūkiai vertinami kaip smulkieji gamintojai, o ŽŪB – kaip stambieji, nes analizuojami duomenų svertiniai vidurkiai rodo, kad vidutinis ūkininkų ūkis, palyginti su vidutine ŽŪB, yra smulkus.

1. Žemės ūkio produkcijos gamintojų išorinio finansavimo būdai ir šaltiniai

Mokslinėje literatūroje analizuojamos žemės ūkio apsirūpinimo finansiniais ištekliais problemos. Nurodoma, kad yra priemonių, galinčių padidinti finansinių institucijų veiksmingumą bei padidinti ūkių galimybes gauti finansavimo lėšų. Tačiau šios priemonės dažnai silpnai atitinka smulkiųjų žemės ūkio produkcijos gamintojų poreikius ir galimybes (Meyers, 2004). Todėl žemės ūkio savarankiškas finansavimas yra patikimesnis. Nurodomi vidinio finansavimo šaltiniai – akcininkų įnašai, uždirbtas pelnas, nusidėvėjimas ir amortizacija, turto pardavimo pajamos (Adomienė, 2008), tačiau plečiant verslą, svarbiu tampa išorinis finansavimas (Nurmet, 2011).

Mokslinėje literatūroje pabrėžiama, kad valstybė yra svarbi vystant žemės ūkio išorinį finansavimą. Rytų Europos šalyse, tokiose kaip Čekija, Slovakija, Vengrija valstybė remia žemės ūkio produktų gamintojų kreditavimą, įsteigdama paskolų garantinius fondus (Danilovska, 2008).

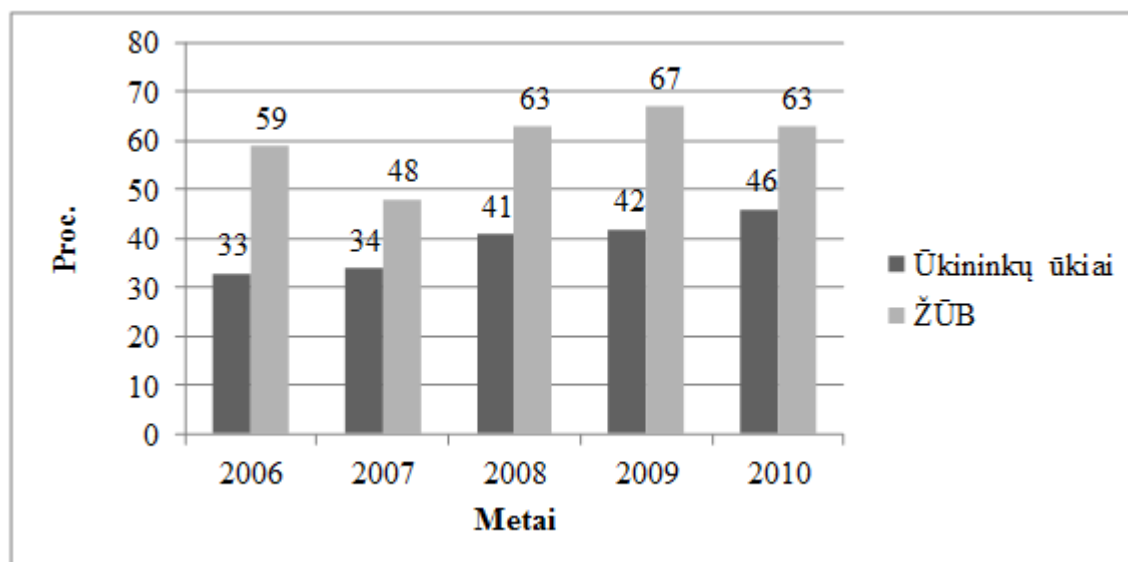
Mūsų šalyje taip pat veikia žemės ūkio išorinio finansavimo sistema, kurioje valstybė atlieka svarbias funkcijas. Skatindama žemės ūkio produkcijos gamintojų kreditavimo patrauklumą, valstybė vykdo bankinių kreditų teikimo žemės ūkio subjektams palaikymo politiką.

1998 m. įkurtas Žemės ūkio paskolų garantijų fondas, kurio veiklos tikslas – garantijų teikimas už kredito įstaigų išduodamus kreditus žemės ūkiui. Nuo fondo veiklos pradžios iki 2009 m. pabaigos buvo suteikta garantijų už 2 mlrd. Lt. 2010 m. fondas suteikė 138,7 mln. Lt garantijų už 197 mln. Lt kredito įstaigų išduotų kreditų (Veiklos ataskaita..., 2010).

2009 m. įsteigtas Paskolų fondas, kurio tikslas – per finansinius tarpininkus žemės ūkio veiklos subjektams teikti paramą paskoloms gauti. Finansinės institucijos teikia kreditus lengvatinėmis sąlygomis, t. y. su žemesnėmis palūkanomis. Pirmajame lėšų skolinimo etapui skirta 100 mln. Lt (Kredito įstaigos..., 2011).

Bankų kreditai dažnai suteikiami kartu su Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos lėšomis. Tai vienas būdų, mažinantis žemės ūkio kreditavimo rizikingumą. NMA duomenimis, per 2007–2011 metų laikotarpį įgyvendinant šią programą buvo skirta 5915,7 mln. Lt parama. Ši parama gerina žemės ūkio gamintojų finansinius rezultatus ir atveria kelią platesniam jų kreditavimui.

Be subsidijų ir be bankinių paskolų žemės ūkio subjektai naudojami prekiniais kreditais. J. Andriuščenkos ir H. Asausko nuomone, ūkininkams ir smulkiosioms įmonėms prekiniai kreditai yra vienas pagrindinių išorinio finansavimo šaltinių. Tačiau būtina pažymėti, kad duomenų, patvirtinančių šios žemdirbių finansavimo formos apimtį, beveik nėra. Kai kuriais duomenimis (Kraujelis, 2006) tiekėjų kreditų apimtys kasmet didėja ir 2005 m. daugiau nei pusė žemės ūkio ūkių gamybos išteklius įsigijo kreditan iš tiekimo organizacijų. Norėdami įvertinti prekinį kreditų indėlį į žemės ūkio subjektų veiklos finansavimą, apžvelgėme žemės ūkio subjektų gautų trumpalaikių paskolų dalį iš visų paskolų (1 pav.). Suprantama, trumpalaikės paskolos nėra tik paskolos iš tiekėjų, tačiau šie duomenys sąlyginai leidžia atskleisti prekinio finansavimo svarbą – jų dalį ir dinamiką.

1 pav. Trumpalaikių paskolų dalis iš visų paskolų

Ūkininkų ūkių ir ŽŪB trumpalaikių paskolų dalys iš visų paskolų turi tendenciją augti, ypač ŽŪB gaunamų trumpalaikių paskolų. ŽŪB trumpalaikių paskolų dalis yra didesnė. Galima teigti, kad žemės ūkio produkcijos gamintojai, o ypač ŽŪB, in-

tensyviau naudoja skolintas lėšas apyvartiniam kapitalui finansuoti. Turint omenyje žemės ūkio gamybos cikliškumą ir ilgą apyvartumą, trumpalaikių paskolų dalies augimą galima vertinti pozityviai. Bankai, kiti finansiniai tarpininkai bei tiekėjai operatyviau reaguoja į žemės ūkio produkcijos gamintojų poreikius. Trumpalaikių finansinių ir prekinų kreditų tolimesnis teikimas sąlygotų žemės ūkio produkcijos gamintojų piniginių srautų stabilumą.

Žemės ūkio išorinis finansavimas vykdomas keturiais pagrindiniais būdais: teikiant subsidijas gamybai, paramą investicijoms, bankinius ir kitų finansinių tarpininkų kreditus, tiekėjų kreditus. Žemės ūkio subjektų veiklos išoriniam finansavimui naudojamos valstybės ir ES fondų, komercinių bankų, kredito unijų lėšos, tiekėjų prekiniai kreditai. 2010 m. iš visų žemės ūkio subjektams suteiktų 521,5 mln. Lt paskolų 65 proc. sudarė komercinių bankų lėšos, 19 proc. – kredito unijų lėšos, 16 proc. – ES lėšos (Kraujelis, 2011). Pagrindinis išorinio finansavimo būdas yra finansinių tarpininkų paskolos, naudojant savas lėšas.

2. Paskolų žemės ūkio produkcijos gamintojams suteikimo problemos ir kreditavimo apimčių įvertinimas

Mokslinėje literatūroje plačiai nagrinėjamos finansinių tarpininkų žemės ūkio subjektų kreditavimo problemos. Išskiriama keletas priežasčių, kodėl bankai ar kiti finansiniai tarpininkai vengia kredituoti žemės ūkio subjektus. Dauguma žemės ūkio paskolų yra mažos, suteikiamos smulkiems gamintojams, todėl rizikingos (Adamonienė, 2008). Tokių paskolų administravimas brangus. Be to, žemės ūkio subjektai yra išsibarstę po didelę teritoriją, todėl jų lankymas ar jų lankymasis banke reikalauja papildomo laiko ir lėšų. Išauga paskolos vertinimo, monitoringo išlaidos. Didelis paskolų suteikimo trukdis, ypač kredituojant smulkiuosius žemės ūkio subjektus, yra apskaitos ir rašytinių dokumentų trūkumas. Dažnai ūkiuose pajamų gaunama ne tik iš žemės ūkio veiklos, todėl reikia gilios finansinės analizės. Paskolos vertinimo laikas pailgėja. Kadangi žemės ūkio verslas yra sezoniškas, paskolų administravimo laikotarpis turi būti trumpas, be to, paskolų suteikimo prašymai per metus išsidėsto netolygiai. Bankams žemės ūkio paskolų vertinimo ir suteikimo procedūras sunku unifikuoti (Florenta, 2010). Žemės ūkio gamyba visada rizikinga. Literatūroje nagrinėjamos rizikos, su kuriomis susiduria žemės ūkio gamintojai – derlingumo neapibrėžtumas, dideli supirkimo ir žaliavų kainų pokyčiai, žema gamybos diversifikacija, ribotos užstato galimybės, valstybinis reguliavimas, greitas produkcijos gendamas ir kt. (Girdžiūtė, 2011, Ghuslan, 2010). Didelis žemės ūkio gamybos rizikingumas taip pat riboja paskolų suteikimo galimybes. Estijos ūkių veiklos statistinių duomenų (1996–2008 m.) analizė parodė, kad santykiniai skolinimosi rodikliai neturėjo tendencijos augti (Nurmet, 2011).

Siekiant įvertinti šalies žemės ūkio produkcijos gamintojų kreditavimo lygį palygintos žemės ūkio, medžioklės ir miškininkystės BVP ir bankinių paskolų žemės ūkiui, medžioklei ir miškininkystei dalys. Analizei naudoti Statistikos departamento ir Lietuvos banko duomenys (1 lentelė).

1 lentelė Žemės ūkio, medžioklės ir miškininkystės BVP ir visų bankinių paskolų dalys, proc.

Rodiklis	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.
Žemės ūkio, medžioklės ir miškininkystės BVP dalis	4,2	3,7	3,07	3,3	3,3
Žemės ūkio, medžioklės ir miškininkystės dalis visose bankinėse paskolose	3	1,7	2,1	1,9	1,9

Galima pastebėti, kad paskolų dalis atsilieka nuo BVP dalies. Komercinių bankų ir kredito unijų teikiamų paskolų dalies dinamika neturi aiškios tendencijos augti, įvairiais metais ji varijuoja. Vadinasi, kreditinių institucijų požiūris, ar suteikti paskolas žemės ūkio produkcijos gamintojams, mažai kinta ir yra atsargus. Tačiau 2010 m. Lietuvos banko atlikta apklausa rodo, kad po krizės komerciniai bankai pradėjo palankiau vertinti galimybes kredituoti žemės ūkį. Finansų analitikai vertina žemės ūkį kaip atsparų ekonominei krizei (Bankai Lietuvoje...,2011).

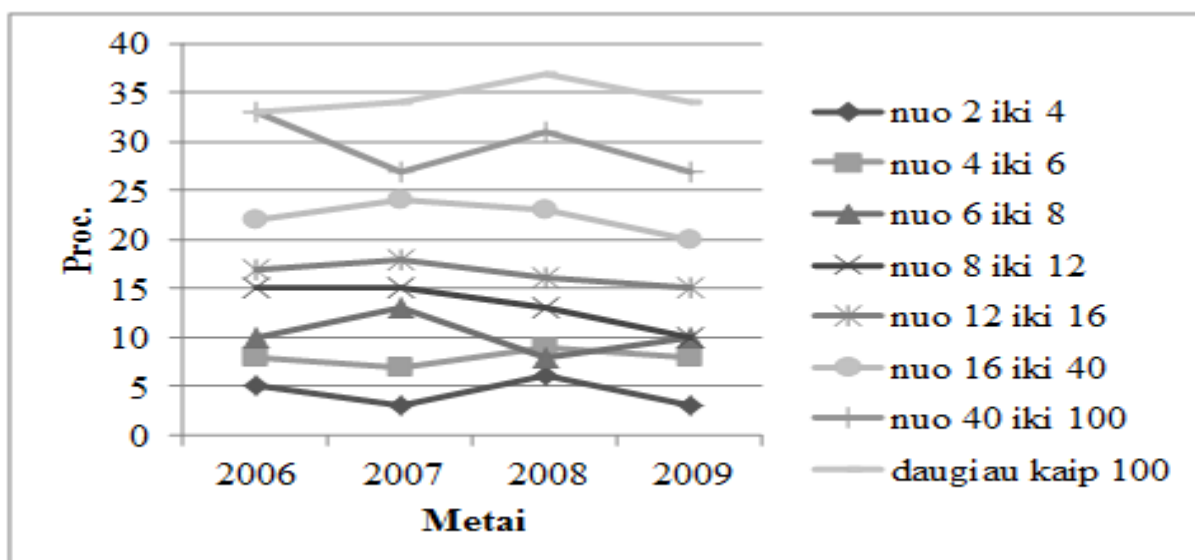
EUFADN Database duomenimis, lyginant su kitomis ES šalimis, Lietuvos žemės ūkio produkcijos gamintojai naudojami paskolomis vidutiniškai. Analizuojant ES šalių žemės ūkio gamintojų skolas ir turto santykį ES šalyse, nustatyta, kad Lietuvos 2009 m. rodiklis 15 proc., atitinka ES šalių vidurkį.

3. Stambiųjų ir smulkiųjų žemės ūkio produkcijos gamintojų veiklos finansavimo struktūros skirtumai

Mokslinėje literatūroje, analizuojant įvairius skolinimosi santykinius rodiklius, buvo tiriama žemės ūkio produkcijos gamintojų veiklos finansavimo struktūra. Tyrimas buvo atliktas Estijos pavyzdžiu (Nurmet, 2011).

Naudojant Ūkių veiklos rezultatai duomenis už 2006–2010 m. periodą išanalizuota šalies žemės ūkio gamintojų veiklos finansavimo struktūra. Tuo tikslu atskleista žemės ūkio produkcijos gamintojų naudojamų paskolų ir turimo žemės ūkio turto absoliučių dydžių dinamika. Duomenys rodo, kad šie rodikliai turėjo nežymią mažėjimo tendenciją. Vadinasi, žemės ūkio gamintojai didesnę dalį paskolų naudoja veiklai refinansuoti. Suprantama, stambiųjų ūkių paskolos ir žemės ūkio turtas absoliučiomis sumomis yra kur kas didesni už smulkiųjų. Tačiau analizuojant ir santykinius skolinimosi rodiklius, pastebima tendencija, kad kuo žemės ūkio produkcijos gamintojas yra stambesnis, tuo jis daugiau skolinasi (2 pav.).

Tiriant skolas ir turto santykį, priklausomai nuo ūkininko ūkio dydžio pagal EDV, pastebima, kad kuo smulkesnis ūkininko ūkis, tuo šis rodiklis yra mažesnis. Skirtumas tarp smulčiausių ir stambiausių ūkių yra didelis. Smulčiausi ūkiai nuo 2 iki 4 EDV skolinasi apie 5 proc. nuo turto, o ūkių, kurių EDV didesnis nei 100, skolas ir turto santykis siekia 35 proc. Vadinasi, finansiniai tarpininkai linkę daugiau skolinti stambesniems gamintojams.

2 pav. Ūkininkų ūkių skolos ir turto santykis grupuojant ūkius pagal EDV

Tą pačią tendenciją atskleidžia ir ŽŪB, sugrupuotų pagal EDV lygį santykinų skolinimosi rodiklių analizė. Kuo stambesnė bendrovė, tuo daugiau ji skolinasi. ŽŪB iki 100 EDV skolinimosi rodikliai skiriasi nuo bendros tendencijos, tačiau nežymiai. ŽŪB skolinasi palyginti daug ir jų skolos ir turto santykis varijuoja nuo 20 iki 30 proc. Analizuojant žemės ūkio subjektų skolinimąsi pagal skolos ir kapitalo santykį, patvirtinama pagrindinė tendencija – kuo stambesnė įmonė, tuo daugiau ji skolinasi.

Daugelyje šalių sprendžiama smulkių žemės ūkio produkcijos gamintojų kreditavimo problema (Ghuslan, 2010). Literatūroje nagrinėjamos mikropaskolos, pabrėžiant jų efektyvumą ir tinkamumą žemės ūkio produkcijos gamintojų veiklos finansavimui (Gale, 2009). Mikropaskolų suteikimas dažnai siejamas su žemės ūkio kredito kooperatyvais. Jie gali teikti paskolas tais atvejais, kai skolininkas neturi kreditinės istorijos arba turto užstatui (Budnik, 2010). Kredito unijos – tinkamas finansinis instrumentas mikropaskoloms teikti. Jos dirba nutolusiose kaimo vietovėse, artimiau bendrauja su savo klientais, jų paslaugos pigesnės, lankstesnės, trumpesnis sprendimų priėmimo terminas (Igarytė, 2011). Lenkijoje kooperatinių bankų suteiktų paskolų dalis visose ūkių gautose paskolose turi tendenciją augti (Danilovska, 2008). Lietuvoje smulkaus ir vidutinio verslo kaime pagrindinis išorinio finansavimo šaltinis yra bankų paskolos, tačiau aktyviai vystosi alternatyvus šių paskolų šaltinis – kredito unijos (Adamonienė, 2008).

Lietuvoje kredito unijos taip pat teikia smulkias paskolas. 2010 m. kredito unijos vienam žemės ūkio subjektui vidutiniškai skyrė 62 tūkst. Lt, o komerciniai bankai net 356 tūkst. Lt (Kraujelis, 2011). Iš paskolas gavusių ūkininkų ūkių net 62 proc. paskolas gavo iš kredito unijų ir vidutinė gauta paskola siekė 56,3 tūkst. Lt. O vidutinė ūkininkų ūkių paskola iš komercinių bankų siekė 151,8 tūkst. Lt. Kredito unijų paskolos yra smulkios ir dažniau teikiamos ūkininkų ūkiams. ŽŪB, kaip stambiusius žemės ūkio gamintojus, dažniau kredituoja komerciniai bankai. 2010 m. 91 proc. paskolų ŽŪB gavo iš komercinių bankų, o vidutinė jų gauta suma siekė 1415,5 tūkst. Lt.

Smulkieji ir stambieji žemės ūkio gamintojai turi jų poreikius atitinkančius finansavimo partnerius – komercinius bankus ir kredito unijas. Lietuvos statistikos de-

partamento duomenimis šalyje ryški kredito unijų augimo tendencija. Taip jei per 2009 m. kredito unijų turtas išaugo 22 proc., tai 2010 m. – jau 39 proc. ir pasiekė 1587 mln. Lt. Tai pozityvi tendencija, atverianti didesnes galimybes smulkiųjų žemės ūkio produkcijos gamintojų kreditavimui. Svarbu palaikyti kredito unijų greitą augimą. Jų veiklos skatinimas sąlygotų smulkiųjų žemės ūkio produkcijos gamintojų vystymąsi.

Analizuojant smulkiųjų ir stambiųjų žemės ūkio gamintojų veiklos finansavimo ypatumus, buvo įvertinta ir palyginta ūkininkų ūkių ir ŽŪB veiklos finansavimo struktūrą (2 lentelė).

2 lentelė. Ūkininkų ūkių ir ŽŪB veiklos finansavimo struktūra, proc.

Rodikliai	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.
Savos lėšos					
***Ūkininkų ūkiai	81	83	80	80	84
***ŽŪB	77	70	69	72	72
Parama investicijoms					
***Ūkininkų ūkiai	6	2	4	6	4
***ŽŪB	1	1	1	2	2
Paskolos					
***Ūkininkų ūkiai	13	15	16	14	12
***ŽŪB	22	29	30	26	26
Viso lėšos					
***Ūkininkų ūkiai	100	100	100	100	100
***ŽŪB	100	100	100	100	100

Ūkininkų ūkiai savo veiklą didele dalimi finansuoja savomis lėšomis. Tik apie 20 proc. visų finansavimo šaltinių sudaro gauta parama investicijoms ir kreditai. ŽŪB savų lėšų dalis mažesnė ir siekia 72–77 proc. visų išteklių. Parama investicijoms sudaro labai nežymią veiklos finansavimo dalį, o paskolomis dengiama 22–31 proc. įmonės finansavimo šaltinių poreikio.

Ūkininkų ūkiai savo veiklai finansuoti naudoja mažiau paskolų ir daugiau investicinės paramos, o ŽŪB savo veiklai finansuoti naudoja mažiau investicinės paramos ir daugiau paskolų. Ir ūkininkų ūkių, ir ŽŪB veiklos finansavimo struktūra per analizuojamą laikotarpį mažai kito. Kadangi smulkieji žemės ūkio produkcijos gamintojai mažiau naudojami paskolomis, labai svarbu teikti tikslinę smulkiųjų ūkių vystymo investicinę paramą. Taip pat valstybė turėtų skatinti smulkiųjų ūkių apyvartinių lėšų kreditavimą. Tikslinga valstybės programa mikropaskolų teikimo skatinimui.

4. Stambiųjų ir smulkiųjų žemės ūkio produkcijos gamintojų investavimo ypatybių bei veiklos efektyvumo vertinimas

Mokslinėje literatūroje, remiantis Estijos praktika, buvo vertinama skolinimosi ir veiklos pelningumo priklausomybė. Nurodoma, aukštas žemės ūkio gamybos rizikingumas daro neigiamą įtaką skolintų lėšų naudojimo investicijoms efektyvumui. Skolinimosi intensyvumas neturi tiesioginės įtakos veiklos pelningumui, todėl žemės

ūkio produkcijos gamintojai turi būti atsargūs pritraukdami skolinimosi lėšas (Nurmet, 2011).

Naudojant Ūkių veiklos rezultatų duomenis už 2006–2010 m. periodą įvertinti šalies žemės ūkio produkcijos gamintojų investavimo ir veiklos efektyvumo rodikliai. Nustatyta, kad ES investicinės paramos fondų lėšos turi skirtingą įtaką smulkiųjų ir stambiųjų žemės ūkio produkcijos gamintojų atliekamų investicijų finansavimui (3 lentelė).

3 lentelė. Investicinės paramos ir nuosavo žemės ūkio turto santykis, proc.

Žemės ūkio gamintojai	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.
Ūkininkų ūkiai	7	2	5	8	5
ŽŪB	1	1	1	2	2

Analizuojant nuosavo žemės ūkio turto ir gautos investicinės paramos santykį, akivaizdu, kad investicinės paramos ūkininkų ūkiams santykinai skiriama daugiau, nes net 5–8 proc. nuosavo žemės ūkio turto finansuojama iš investicinės paramos lėšų. ŽŪB investicinė parama nėra toks svarbus investicijų finansavimo šaltinis. Tik 1–2 proc. nuosavo ŽŪ turto finansuojama iš investicinių paramos lėšų. Tokią susiklosčiusią veiklos finansavimo išteklių struktūrą iš esmės galima vertinti palankiai, nes parama intensyviau skiriama smulkiesiems gamintojams, kuriems sunkiau gauti paskolas.

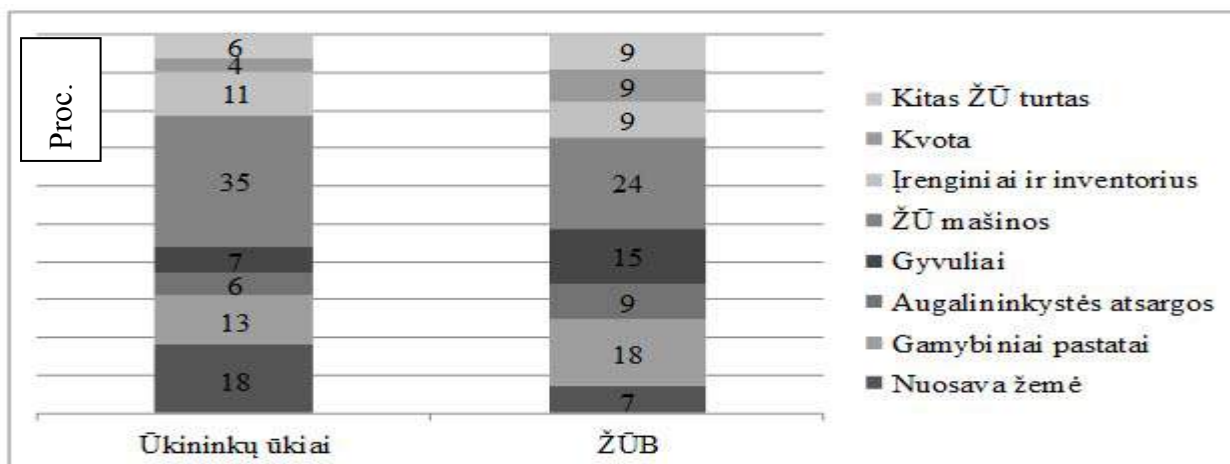
Analizuojant, kokią įtaką smulkiųjų ir stambiųjų žemės ūkio produkcijos gamintojų veiklai turi visos išorinio finansavimo lėšos, paskaičiuotas santykis tarp paskolų ir investicinės paramos bei nuosavo žemės ūkio turto (4 lentelė).

4 lentelė Paskolų ir investicinės paramos santykis su nuosavu žemės ūkio turto, proc.

Žemės ūkio gamintojai	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.
Ūkininkų ūkių	23	21	25	24	20
ŽŪB	29	51	42	37	35

Stambieji ūkiai nuosavo žemės ūkio turto įsigijimui naudoja daugiau išorinio finansavimo lėšų nei smulkieji. Šiomis lėšomis ūkininkų ūkiai nuosavo žemės ūkio turto įsigijimą padengia mažesne dalimi (20–25 proc.), o ŽŪB šiomis lėšomis padengia didesnę turto įsigijimo (29–51 proc.) dalį.

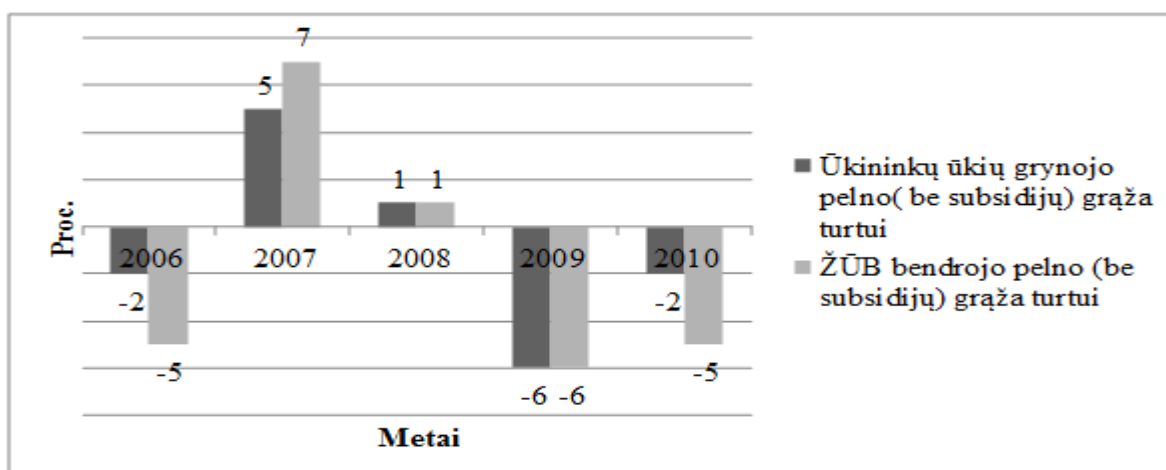
Kadangi paskolų struktūroje ūkininkų ūkiuose vyrauja ilgalaikės paskolos, o ŽŪB – trumpalaikės (2 pav.) galima manyti, kad ūkininkų ūkiai lėšas, gautas iš išorės, naudoja ilgalaikėms investicijoms, o ŽŪB nemažą šių lėšų dalį skiria greičiau nusidėvinčio turto įsigijimui. Išanalizavus ūkininkų ūkių ir ŽŪB nuosavo žemės ūkio turto struktūrą 2010 m. matyti, kad didžiausią turto dalį ūkininkų ūkiuose sudaro investicijos į žemės ūkio mašinas ir į nuosavą žemę. ŽŪB didesnę dalį sudaro greičiau nusidėvintis turtas – kvotos, įrenginiai ir inventoriūs, gyvuliai, augalininkystės atsargos (3 pav.).

3 pav. Nuosavo žemės ūkio turto struktūra 2010 m.

Apibendrinant galima teigti, kad ūkininkų ūkiuose veiklai finansuoti mažiau naudojamos lėšos, gautos iš išorės. Iš jų labai svarbios yra investicinės paramos lėšos. Ūkininkų ūkių gautų paskolų terminai dažniausiai yra ilgi. ŽŪB savo veiklai finansuoti santykinai daugiau naudoja išorinio finansavimo lėšų, investicinės paramos gauna mažiau ir skolinasi trumpesniam laikui. ŽŪB dalį lėšų investuoja į greičiau nusidėvintį turtą, o ūkininkų ūkiai atlieka bazines, ilgalaikes investicijas – perka žemę ir žemės ūkio mašinas.

Ekonominė teorija teigia, kad kuo didesnis skolos svertas, tuo aukštesnė turto ir kapitalo grąža, jei skolino kapitalo lėšos yra mažesnės už investuoto kapitalo generuojamas pajamas. ŽŪB skolinimosi rodikliai yra aukštesni nei ūkininkų ūkių. Tikėtina, kad ŽŪB pelno grąžos rodikliai turėtų būti aukštesni. Tačiau duomenys rodo, kad ŽŪB pelno grąžos rodikliai nėra aukštesni nei ūkininkų ūkių (4 pav.).

4 pav. Vidutinių ūkių pelno be subsidijų grąža, proc.

Nors santykiniai ŽŪB skolinimosi rodikliai yra aukštesni, ūkininkų ūkiai ir ŽŪB apsiribojus nuo gaunamų subsidijų vidutiniškai rodo panašų veiklos efektyvumą. Taip yra todėl, kad ūkininkų ūkiai turimas lėšas santykinai daugiau investuoja. Per analizuojamą laikotarpį ūkininkų ūkiuose investicijos, tenkančios 1 ha ŽŪN, 1 EDV bei 1000 Lt turto, buvo didesnės nei ŽŪB (5 lentelė).

5 lentelė. Investicijų mastas žemės ūkio subjektuose

Metai	Lt/1 ha ŽŪN		Lt/1 EDV		Lt/1000 Lt turto	
	ūkininkų ūkiai	ŽŪB	ūkininkų ūkiai	ŽŪB	ūkininkų ūkiai	ŽŪB
2006	897	569	5545	2512	181	139
2007	667	605	3539	2158	127	118
2008	1013	830	5352	3014	175	165
2009	788	442	4191	1610	134	85
2010	839	472	1780	639	132	88

Penkerių metų investicijos, tenkančios 1 ha ŽŪN, ūkininkų ūkiuose yra vidutiniškai 44 proc. didesnės nei ŽŪB. Tos pačios investicijos, tenkančios 1 EDV, yra vidutiniškai du kartus didesnės; investicijos, tenkančios 1000 Lt turto, yra 26 proc. didesnės. Smulkieji ūkiai, turėdami mažiau darbo jėgos, intensyvina savo gamybą. Kadangi žemės ūkio ūkiai investuoja santykinai daugiau, jų turto struktūroje nuosavo žemės ūkio turto dalis yra gerokai didesnė. 2006–2010 m. ji sudarė 80–83 proc. ŽŪB turi labiau likvidžią turto struktūrą, kadangi ši dalis kito 72–80 proc. ribose.

Ekonominė teorija teigia, kad kuo gamintojų turtas yra labiau likvidus, tuo mažiau pajamų jis generuoja. Taigi nors ūkininkų ūkiai (smulkieji gamintojai) naudoja mažiau išorinio finansavimo nei ŽŪB (stambieji gamintojai), jų investicinė politika yra intensyvesnė, o pelno gražos rodikliai yra aukštesni.

Išvados

1. Žemės ūkio išorinis finansavimas vykdomas šiais pagrindiniais būdais – teikiant subsidijas gamybai, paramą investicijoms, finansinių institucijų ir tiekėjų kreditus. Žemės ūkio subjektų veiklos išoriniam finansavimui naudojamos komercinių bankų, kredito unijų, valstybės ir ES fondų lėšos ir prekinis kreditavimas. Pagrindinis išorinio finansavimo būdas yra finansinių tarpininkų paskolos, naudojant savas lėšas.

2. Nors visų finansinių institucijų paskolų dalis žemės ūkiui atsilieka nuo žemės ūkyje sukuriamos BVP dalies, tačiau lyginant Lietuvą su kitomis ES šalimis jos žemės ūkio produkcijos gamintojai yra patenkinamai kredituojami. Paskolų suteikimą žemės ūkio produkcijos gamintojams stabdo didelis šios ūkio šakos rizikingumas ir poreikis smulkioms paskoloms, kurios komerciniams bankams nėra parankios.

3. Stambieji žemės ūkio subjektai santykinai skolinasi daugiau. Smulkieji gamintojai daugiau naudojami kredito unijų, o stambieji – komercinių bankų paskolomis.

4. Ūkininkų ūkių ir ŽŪB veiklos finansavimo struktūra ir investavimo politika yra skirtinga. Ūkininkų ūkiuose, palyginti su ŽŪB, veikla finansuojama daugiau iš savų lėšų ir daugiau gaunama investicinės paramos. Jie dažniau skolinasi ilgesniam terminui ir šias lėšas intensyviau naudoja ilgalaikėms investicijoms. ŽŪB daugiau lėšų investuoja į greičiau nusidėvintį turtą.

5. Nors ŽŪB santykiniai skolinimosi rodikliai yra aukštesni nei ūkininkų ūkių, tačiau pastarųjų veikla rodo panašų efektyvumą, nes jų turto didesnę nei ŽŪB dalį sudaro nuosavas žemės ūkio turtas.

6. Siekiant sėkmingesnių smulkiųjų žemės ūkio produkcijos gamintojų veiklos rezultatų, ypač daug dėmesio turėtų būti skiriama tolesnei kredito unijų plėtrai. Ka-

dangi smulkieji žemės ūkio produkcijos gamintojai mažiau naudojami paskolomis, labai svarbu jiems teikti tikslią paramą. Finansiniai tarpininkai, kredituojantys smulkiuosius gamintojus, turėtų teikti daugiau paskolų apyvartinėms lėšoms finansuoti. Tikslinga valstybės programa mikropaskolų teikimo skatinimui.

Literatūra

1. Adamonienė, R., Makutėnienė, D., Trifonova, J. (2008). Smulkaus ir vidutinio verslo kaimo vietovėse finansavimo galimybės ir ypatumai // *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*. Nr. 3 (14).
2. Andriuščenka, J., Asauskas, H. (2007). Kaimo verslo gamtinės rizikos ir finansinių išteklių valdymas: problemos ir galimybės // *Ekonomika ir vadyba*. Nr. 12.
3. Bankai Lietuvoje konkuruoja dėl ūkininkų. – <http://www.madeinlithuania/Finansai-straipsnis-246-Bankai-Lietuvoje-konkuruoja> [2011.05.10].
4. Bendra Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programos priemonių statistika – <http://www.paramakaimui.lt/component/statistika> [2012.05.28].
5. Budnik, O. (2010) The development of credit cooperative in agricultural sector of Ukraine // *The State University of Agriculture and Ecology*. – Ukraine.
6. Danilovska, A. (2008). Credit as a toll of intervention in agriculture, Polish experiences // *Social Research*. Nr. 3 (13). – Varšuva.
7. Florenta, S., Georg, P. (2010). The challenges of rural lending – risks and costs // *Annals of the University of Oradea*.
8. Gale, F. (2009). Financial reforms push capital to the countryside // *The Chinese Economy*. Vol. 42. No. 5.
9. Ghuslan, M., Muhammad, J., Abidin, S. (2010). Factors affecting commercial bank lending practices in the Malaysian farm sector // *The IUP Journal of public finance*. Vol. VIII. No. 4.
10. Girdžiūtė, L., Slavickienė, A. (2011). Žemės ūkio rizikos ir jų vertinimo modeliai // *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*. Nr. 3 (27).
11. Igarytė, J., Ramanauskas, J. (2011). Lietuvos kredito unijų sistemos vystymosi tendencijų ir perspektyvų vertinimas // *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*. Nr. 4 (28).
12. Kraujelis, J. (2011). Komercinių bankų ir kredito unijų ūkininkams ir žemės ūkio įmonių 2008–2010 metais suteiktų kreditų apžvalga. – Vilnius: UAB „Žemės ūkio paskolų garantijų fondas“.
13. Kraujelis, J., Čiukauskienė, D., Tunaitienė, R. (2006). Kreditai kaimo verslui // *Lietuvos žemės ir maisto ūkis*. – Vilnius: LAEI.
14. Kredito įstaigos kviečiamos administruoti 100 mln. Lt žemės ūkiui skirtų lengvatinių paskolų. – <http://www.paramakaimui.lt/puslapio-naujienos/548-kredito-istaigos-kvieciamos-adm> [2011.05.10].
15. Kredito įstaigų veiklos apžvalgos. Lietuvos bankas. – http://www.lb.lt/kredito_istaigu_apzvalgos [2011.03.25].
16. Nacionalinės mokėjimo agentūros prie Žemės ūkio ministerijos 2010 metų veiklos ataskaita. – <http://www.zum.lt/lt2/zemes-ukio-ministerija/veikla/veiklos-ataskaitos> [2011.03.25].
17. Nurmet, M. (2011). Financial structure of agricultural firms // *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*. Nr. 1 (25).
18. Meyers, H., Kazlauskienė, N., Naujokienė, R., Kriščiukaitienė, I. (2004). Kaimo apsirūpinimo finansiniais ištekliais problemos Lietuvai tapus ES nare. – Vilnius: LAEI.
19. Ūkių veiklos rezultatai (ŪADT tyrimo duomenys) 2006, 2007, 2009, 2010. – Vilnius: LAEI.
20. Žemės ūkio paskolų garantijų fondas „Veiklos ataskaita“. 2009, 2010 – http://www.garfondas.lt/uploads/documents/METINES_ATASKAITOS/Fondas2010.pdf [2012].

AGRICULTURAL SMALL AND LARGE PRODUCERS FINANCING IMPACT ON INNOVATIONS AND ACTIVITY RESULTS

Audronė Kozlovskaja

Lithuanian Institute of Agrarian Economics

Summary

Agriculture is a high risky, but very important economy branch. A lot of countries, including Lithuania, give special attention to the financial support of agriculture. It is essential to study how the current financing system of the agriculture meets the needs of agricultural producers, particularly the small ones, and to assess its impact on innovative activities and on activity results. The study reviewed risks and problems of agricultural lending and evaluated borrowing ratios of Lithuanian agricultural producers. Also study disclosed methods and sources of the financing of agricultural production, estimated its impact on investment and activity efficiency. Comparative and dynamic analysis and synthesis of financial data was applied in the study. The main financial information used in a study was weighted averages of performing data of farms and agricultural enterprises. Borrowing, investment and efficiency ratios were calculated and studied. It was found that although external financing of agriculture has a number of peculiarities to be associated with a small scale, seasonality, low capital turnover and others, the country's agricultural lending rates comparable to the EU average for borrowing. Various funds apply for the financing agricultural producers. Credit unions meet small farmers borrowing needs, than commercial banks tend to lend money to large agricultural producers. Large agricultural producers have bigger borrowing ratios, but use less of the received funds for long-term investments. This leads to similar operational efficiency of large agricultural producers and small ones.

Key words: innovative activities, relative indicators of borrowing, operational efficiency, external financing system of agriculture.

JEL codes :Q120, Q140.